

สมเด็จพระสังฆราช (วาสน์ วาสนมหาเถร) วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม

ทองหล่อ กล้วยไม้ ณ อยุธยา

ในสมัยสุโขทัย ศิลปินกวีพจนานุกรม
คำแห่งระบวาทกรงสุโขทัยมีสังฆราช และปุ่ครู
เหตุที่การปกครองสมัยนั้นมีลักษณะคล้ายนครรัฐ
คือ แต่ละเมืองมีอำนาจอิสระพอสมควร ทุก
เมืองใหญ่จึงมีพระสังฆราชของตน ส่วนปุ่ครู
นั้นตรงกับพระครูในปัจจุบัน เป็นตำแหน่ง
รองไปจากพระสังฆราช ถึงสมัยอยุธยาได้เพิ่ม
ตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราช เป็นสกลมหา
สังฆปริณายก มีอำนาจว่ากล่าวออกไปถึง
หัวเมือง โดยมีสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์
เจ้าคณะใหญ่ฝ่ายคามวาสี เป็นพระสังฆราชขวา
สมเด็จพระวันรัต เจ้าคณะใหญ่ฝ่ายอรัญวาสี
เป็นพระสังฆราชซ้าย องค์ใดมีพรรษาอายุกาล
มากกว่าก็ได้เป็นสมเด็จพระสังฆราช ถึงปลาย
สมัยอยุธยา พระอริยมุนีได้ไปสืบอายุพระพุทธ
ศาสนาที่ลังกาทวีป มีความชอบมาก เมื่อกลับ

มาได้รับสมณศักดิ์สูงขึ้นตามลำดับจนเป็นสมเด็จพระ
พระสังฆราช พระเจ้าเอกทัศมีพระราชดำริจะ
ให้คงราชทินนามอริยมุนีซึ่งมีชื่อเสียงยิ่งในลังกา
ทวีปไว้ จึงทรงตั้งราชทินนามสมเด็จพระสังฆราช
เป็นสมเด็จพระอริยวงศาสังฆราชาธิบดี มาแก่
เป็นสมเด็จพระอริยวงศาญาณในสมัยกรุงธนบุรี
และพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรง
ปรับปรุงเป็นสมเด็จพระอริยวงศาตญาณได้ใช้
มาจนปัจจุบัน

ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธ
ศักราช ๒๕๐๕ ได้มีบทบัญญัติเกี่ยวกับ
ตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราชไว้คือ พระมหา
กษัตริย์ทรงสถาปนาสมเด็จพระสังฆราช
สมเด็จพระสังฆราชทรงดำรงตำแหน่งสกลมหา
สังฆปริณายกทรงบัญชาการคณะสงฆ์ ทรงตรา

พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช โดยไม่ขัดหรือ
แย้งกับกฎหมาย พระธรรมวินัยและกฎ
การปกครอง โดยทรงดำรงตำแหน่งประธาน
กรรมการมหาเถรสมาคม บัญชาการงานของ
คณะสงฆ์ดังกล่าว สมเด็จพระสังฆราชพ้นจาก
ตำแหน่งเมื่อมรณภาพพ้นจากความเป็นพระภิกษุ
ลาออก หรือทรงพระกรุณาโปรดให้ออก ทั้งนี้
มีข้อสังเกตด้วยว่า การสถาปนาสมเด็จพระ

สังฆราชตามมาตรา ๗

แห่งพระราชบัญญัติคณะ

สงฆ์ พุทธศักราช ๒๕๐๕

นั้น เป็นพระราชอำนาจ

ของพระมหากษัตริย์ที่จะ

ทรงใช้ดุลยพินิจสถาปนา

จากสมเด็จพระราชาคณะ

องค์ใดก็ได้ โดยไม่จำเป็นต้อง

ต้องมีอาวุโสสูงสุด โดย

พรรษา ทั้งนี้ นอกจาก

จะเป็นไปตามพระราช

อัยยาศัยแล้ว ก็คงจะทรง

คำนึงถึงเหตุผลอื่นๆ เช่น

ความนิยมเลื่อมใสของ

มหาชนที่มีต่อสมเด็จพระราชาคณะองค์ใดองค์

หนึ่งเป็นพิเศษอยู่ด้วย

สมเด็จพระสังฆราชทรงเป็นสมเด็จพระ

พระสังฆราช ลำดับที่ ๑๘ แห่งกรุง

รัตนโกสินทร์ พระนามเดิม วาสโน เป็นบุตร

คนที่ ๑ ในจำนวน ๓ คน ของนายบาง นางผาด

นิลประภา ประสูติเมื่อวันที่ ๒ มีนาคม พ.ศ.

๒๔๔๐ ณ บ้านตำบลบ่อโพรง อำเภอนครหลวง

จังหวัดพระนครศรีอยุธยา บรรพชาเป็น

สามเณรเมื่ออายุ ๑๖ ปี ณ วัดราชบพิธสถิต

มหาสิมาราม กรุงเทพมหานคร พระเจ้าวรวงศ์

เธอกรมหลวงชินวราลริวิวัฒน์ สมเด็จพระ

สังฆราชเจ้า ทรงเป็นพระอุปชฌายะ และได้

ทรงบรรพชาตลอดมาจนพระชนมายุครบ

อุปสมบท จึงได้ทรงอุปสมบท ณ วัดเดิม โดย

มีสมเด็จพระสังฆราชเจ้าพระองค์นั้นทรงเป็น

พระอุปชฌายะ มีนาม

ฉายาว่า “วาสโน”

แต่ละเมืองมีอำนาจอิสระ

พลสมควร ทุกเมือง

ใหญ่จึงมีพระสังฆราช

ของตน ส่วนปู่ครุ นั้น

ตรงกับพระครูในปัจจุบัน

เป็นตำแหน่งรองไปจาก

พระสังฆราช

ในการศึกษา

สมเด็จพระสังฆราชได้

ทรงศึกษาภาษาไทยที่วัด

ข้างบ้านตั้งแต่เยาว์วัย

ต่อมาได้เข้าศึกษาที่

โรงเรียนตัวอย่างประจำ

มณฑลอยุธยา สอบไล่ได้

ชั้นมัธยมปีที่ ๒ เมื่อ พ.ศ.

๒๔๕๓ ครั้นเมื่อทรง

บรรพชาอุปสมบทแล้ว

ได้ศึกษาพระปริยัติธรรม

สอบได้นักธรรมโท เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๑ และเป็น

เปรียญ ๔ ประโยค เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๐ ส่วนการ

ดำรงสมณศักดิ์ได้เริ่มเป็นพระครูโฆสิตสุทธสร

ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๖๕ แล้วเลื่อนเป็นพระครู

ธรรมธร พระครูวิจิตรธรรมคุณ และพระ

จุลฉนิศร ซึ่งเป็นตำแหน่งพระครูฐานานุกรม

และพระราชาคณะสามัญปลัดซ้ายของพระเจ้า

วรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวราลริวิวัฒน์ สมเด็จพระ

พระสังฆราชเจ้า ต่อมาท่านได้เจริญก้าวหน้าใน

ศาสนาจักร เป็นที่พระราชกวี พระเทพโมลี
พระธรรมปาโมกข์ พระอุบาลีคุณูปมาจารย์
สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ และทรงพระกรุณา
โปรดเกล้าฯ สถาปนาเป็นสมเด็จพระอริยวงศา

คตญาณ สมเด็จพระ

สังฆราช สกลมหาสังฆ

ปริณายก เมื่อวันที่ ๒๒

มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๑๗

สมเด็จ พระ
สังฆราช (วาสนมหา
เถระ) ทรงผ่านหน้าที่
การงานของพระศาสนา
มาอย่างมากมาย เหตุที่
ทรงมีความรับผิดชอบใน
หน้าที่อย่างยิ่ง จึงทรง
บริหารงานนั้นๆ มาด้วย
ความเรียบร้อยประสพ
ผลดี ตำแหน่งหน้าที่ที่
สำคัญๆ ของพระองค์
อาทิ เป็นพระคณาจารย์
เอกทางรจนาพระคัมภีร์
เป็นเจ้าคณะอำเภอ
พระนคร จังหวัดพระนคร
เจ้าคณะจังหวัดธรรมยุต
จังหวัดพระนครสมุทร

ปราการ ภายหลังเพิ่มจังหวัดนครสวรรค์อีก
๑ จังหวัด เป็นเจ้าอาวาสวัดราชบพิธสถิต
มหาสีมาราม เป็นเจ้าคณะธรรมยุตภาค ๑-๒-
๖ และเป็นเจ้าคณะใหญ่คณะธรรมยุต ตั้งแต่
พ.ศ. ๒๕๑๕ ในด้านการบริหารคณะสงฆ์ระดับ

ชาติ ก็เคยทรงเป็นสังฆมนตรีช่วยว่าการ
องค์การสาธารณูปการถึง ๔ สมัย เป็น
สังฆมนตรีว่าการองค์การเดียวกันนั้นอีก ๑ สมัย
และเป็นกรรมการมหาเถรสมาคมตามพระราช

บัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.

๒๕๐๕ มาตั้งแต่ พ.ศ.

๒๕๐๖ เคยทรงแต่ง

หนังสือสอนพระพุทธ

ศาสนาแก่เด็กเข้าประกวด

รับพระราชทานรางวัล

จากพระบาทสมเด็จพระ

พระเจ้าอยู่หัว ได้รับ

รางวัลที่หนึ่ง ๒ ครั้ง คือ

เรื่องทศ ๖ และเรื่อง

สังคหวัตถุ ๔ กับรับ

รางวัลที่สองอีก ๑ ครั้ง

คือ เรื่องสัมปรายักถล

ประโยชน์ ๔ โดยเฉพาะ

เรื่องทศ ๖ ซึ่งแต่งเข้า

ประกวด หนังสือ

วิสาขบูชา ประจำปี พ.ศ.

๒๕๗๕ นั้น พระบาท

สมเด็จพระปรมินทร

มหาประชาธิปก พระปก

เกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรง

พระราชทานนิพนธ์คำนำมี

การสถาปนา

สมเด็จพระสังฆราช

ตามมาตรา ๗ แห่ง

พระราชบัญญัติ

คณะสงฆ์ พุทธศักราช

๒๕๐๕ นั้นเป็นพระราช

อำนาจของพระมหากษัตริย์ที่จะทรงใช้

ดุลยพินิจสถาปนาจาก

สมเด็จพระราชาคณะ

องค์ใดก็ได้

ข้อความตอนหนึ่ง ดังนี้

“ในคราวนี้ข้าพเจ้ามีความยินดีเป็นอย่างยิ่ง ที่พระภิกษุสงฆ์เป็นผู้ได้รางวัลที่ ๑ ข้าพเจ้าได้อ่านสำนวนที่ได้รางวัลนี้แล้ว รู้สึก

ว่าแต่งดีมาก ทั้งทางใจความและสำนวน
อ่านแล้วรู้สึกจับใจ และน่าจะนำไปให้อ่าน
เชื่อฟังประพฤติในทางที่ชอบจริง ๆ ทั้งถ้อยคำ
ที่ใช้ก็เลือกเหมาะ เข้าใจง่าย ชัดเจนมาก
ข้าพเจ้าได้อ่านสำนวนอื่นบ้าง แต่เห็นว่า
สำนวนที่ได้รางวัลนี้ดีกว่าสำนวนอื่นอย่าง
เปรียบเทียบไม่ได้ทีเดียว และเมื่อได้ทราบว่า
ผู้แต่งเป็นพระภิกษุสงฆ์ ก็ยิ่งเพิ่มพูนความ
ปิติของข้าพเจ้าขึ้นอีกมาก ข้าพเจ้าเคยได้ยิน
มีผู้กล่าวอยู่เนือง ๆ ว่า
ในสมัยนี้พระภิกษุสงฆ์
ไม่ค่อยจะเอาธุระในการ
สั่งสอนเด็กเหมือนแต่
ก่อน และดำเนินมติไป
เทศน์ตามโรงเรียน
เป็นต้น ก็มักจะใช้
ถ้อยคำสำนวนที่ยากไป
เด็ก ๆ ไม่ค่อยเข้าใจ
และด้วยเหตุเหล่านี้ เด็ก
ของเราจึงไม่ค่อยเอา
ธุระกับการศาสนาใน
สมัยนี้ ที่จริงอย่าว่าแต่
เด็ก ๆ เลย แม้ผู้ใหญ่ก็ร้องกันว่าฟังเทศน์ไม่
เข้าใจอยู่บ่อย ๆ

หนังสือนี้ทำให้เห็นชัดว่า พระภิกษุก็
สามารถแต่งหนังสือสอนเด็กได้เป็นอย่างดี
ข้าพเจ้าจึงยินดีและอยากจะขอวิงวอน
อาราธนาพระภิกษุสงฆ์ให้อาธุระในการที่จะ
แนะนำสั่งสอนเด็ก ๆ ให้มาก เพราะการ
ภายนอกของประเทศย่อมอยู่ในมือเด็กที่เรา

กำลังอบรมอยู่ในเวลานี้ ถ้าเราอบรมดีให้อยู่
ในศีลธรรมอันดี เราก็คงมั่นใจในความ
มั่นคงของประเทศในภายหน้า....”

สมเด็จพระสังฆราชวัดราชบพิธทรงโปรด
ในการนิพนธ์ทั้งร้อยแก้วและร้อยกรองดังนั้นเมื่อ
คราวเสด็จเยือนประเทศอินเดียเป็นทางราชการ
เมื่อวันที่ ๕-๑๖ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๒๒
มหาวิทยาลัยพายัพ ประเทศอินเดีย จึงได้

สถาปนาเป็นสมเด็จพระ
อริยวงศาคตญาณ
สมเด็จพระสังฆราช
สกลมหาสังฆปริณายก
เมื่อวันที่ ๒๒ มิถุนายน
พ.ศ. ๒๕๑๗

ทุนถวายปริญญาคุณ
บัณฑิตกิตติมศักดิ์ ทาง
วรรณกรรม สาขาอักษร
ศาสตร์ นับว่าเป็นสมเด็จพระ
สังฆราชองค์แรกที่
ทรงได้รับการถวายปริญญา
คุณบัณฑิตกิตติมศักดิ์
จากต่างประเทศ นอกจาก
นั้น ยังได้ทรงแสดง
พระธรรมเทศนาในพระ
อุโบสถเนื่องในเทศกาล
สำคัญ ๆ อยู่เสมอ ทรง
มีหน้าที่ถวายพระธรรม

เทศนาพระมงคลวิเสสถาในพระราชพิธีเฉลิม
พระชนมพรรษาสืบต่อจากสมเด็จพระสังฆราช
วัดมกุฏกษัตริยารามมา เป็นเวลาหลายปี
นอกจากนั้น ยังได้ทรงรับหน้าที่การบรรยาย
สวดมนต์มีคำนำ ทางสถานีวิทยุกระจายเสียง
แห่งประเทศไทยประจำวันพระ แรม ๘ ค่ำ
ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๙๘ - ๒๕๑๗ ครั้งใดที่ทรง
บรรยาย และนำสวดมนต์เอง ท่านผู้ฟังก็จะ
จำได้ เพราะทรงมีเสียงไพเราะกังวาน สดแว่น

วรรคตอนได้จังหวะ และเปล่งอักขระชัดเจน ตามแบบแผนของคณะธรรมยุติกนิกาย ซึ่งตรงกับหลักการออกเสียงของสากล เมื่อฟังแล้วก็จะเกิดปิติศรัทธาอย่างบรรยายไม่ถูก **เหตุที่ได้รับ การอบรมพระนิตยมาจากสำนักวัดราชบพิธสถิตมหาสีมารามตั้งแต่ทรงพระเยาว์** และวัดนี้เป็นวัดที่มีเจ้านายทรงเป็นเจ้าของอาวาส และเป็นพระราชอาสน์อยู่หลายองค์ ตลอดจนเป็นพระอารามที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

และพระบรมวงศานุวงศ์ เสด็จพระราชดำเนินเสด็จดำเนินมาบำเพ็ญพระราชกุศลพระกุศลอยู่บ่อยครั้ง **ประกอบกับทรงเป็น พระราชอุปัชฌาย์ ใน สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ในการ ทรงผนวชเป็นพระภิกษุ** จึงทรงเคร่งครัดกวดขัน ให้พระภิกษุสามเณรใน พระอารามหลวงแห่งนี้

มีจริยาวัตรสงบเสถียรเรียบร้อยงดงาม เคร่งครัดในพระธรรมวินัยเป็นพิเศษ ทำให้ผู้พบเห็นเกิดความเลื่อมใสในพระบวรพุทธศาสนายิ่งขึ้น

ถึงแม้ว่าสมเด็จพระสังฆราช (วาสนมหาเถระ) มีพระชนมายุมากแล้วก็ตาม พระองค์ก็ยังมิพระอุตสาหะเสด็จในกิจนิมนต์ของพุทธศาสนิกชนผู้มีจิตศรัทธาอาราธนาเชิญ

เสด็จเพื่อความเป็นสิริมงคลอยู่บ่อยครั้ง ทรงพยายามที่จะเสด็จไปเยี่ยมคณะสงฆ์และประชาชนในภูมิภาคอยู่เสมอ เช่น การประทานสัญญาบัตรพัดยศแก่พระภิกษุที่ได้รับสมณศักดิ์ใหม่ หรือเลื่อนลำดับสูงขึ้นก็เสด็จไปประทานถึงจังหวัดต่างๆ หมุนเวียนกันไปทุกภาค แทนที่จะนิมนต์พระภิกษุเหล่านั้นมารับประทานในกรุงเทพมหานคร เช่นที่เคยปฏิบัติมา ส่วนการเยี่ยมประชาชนก็อาจกล่าวได้ว่า ทรงเป็น

สมเด็จพระสังฆราชองค์แรกที่ทรงเยี่ยมพุทธศาสนิกชนครบทุกจังหวัด นอกจากนั้น ยังทรงพยายามปฏิสังขรณ์วัดราชบพิธ ซึ่งเป็นพระอารามหลวงที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสร้างเป็นวัดแรกในรัชกาล มีความวิจิตรงดงามเป็นอย่างยิ่งให้คงอยู่

สภาพเดิม และทรงริเริ่มสร้างโรงพยาบาลที่อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ชาติภูมิเดิมของพระองค์ให้ประชาชนในท้องถิ่นนั้นมีโอกาสรับการรักษาพยาบาลได้สะดวกขึ้น โดยสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ได้เสด็จฯ แทนพระองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ไปทรงทำพิธีเปิดโรงพยาบาลเมื่อวันที่ ๑๘ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๒๕ โดยในชั้นแรกเป็นโรงพยาบาลขนาด

ในด้านการบริหาร คณะสงฆ์ระดับชาติ ก็เคยทรงเป็นสังฆมนตรี ช่วยว่าการองค์การ สาธารณูปการถึง ๔ สมัย

๓๐ เดือน ในเนื้อที่ ๓๔ ไร่ และได้เจริญก้าวหน้า ขยายกิจการต่อมาตามลำดับ นอกจากนั้น ใน โอกาสที่ทรงหายจากการประชวรหนัก คณะ ศิษยานุศิษย์ถือว่าเป็นสิริมงคลและบารมีธรรม อย่างใหญ่หลวง จึงร่วมกันสร้างถาวรวัตถุเป็น ที่ระลึก ด้วยการสร้างสถานสงเคราะห์คนชรา ขึ้นที่ข้างโรงพยาบาลสมเด็จพระสังฆราช (วาสนมหาเถระ) นครหลวง แล้วมอบให้ กรมประชาสงเคราะห์รับ

ไปบริหารงานต่อไป
สถานสงเคราะห์คนชรา “วาสนะเวศม์” ที่ทรงโปรด ให้แปลว่า “ที่อยู่ของผู้มี บุญ” แห่งนี้มีเป้าหมาย ที่จะรับคนชราได้ถึง ๒๐๐ คน มีอาคารที่ปลูกสร้าง ไปแล้ว คือ เรือนนอน ๘ หลัง หลังหนึ่งจุได้ ๒๕ คน ตึกอเนกประสงค์ ตึก กายภาพบำบัด โรงครัว ตึกคน มีอาการหลง

บ้านพักเจ้าหน้าที่กรมประชาสงเคราะห์ ๕ หลัง และสมเด็จพระสังฆราชได้ทรงรับสถาน สงเคราะห์แห่งนี้ไว้ในพระอุปถัมภ์ โดยสมเด็จพระ ศรีนครินทราบรมราชชนนี ได้เสด็จไปทรง ทำพิธีเปิดสถานสงเคราะห์ เมื่อวันที่ ๘ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๓๐

เมื่อองค์พระประมุขแห่งคณะสงฆ์ไทย
ทรงเจริญพระชนมายุ ๙๐ พรรษา ในวันที่ ๒ มีนาคม ๒๕๓๑ มหามงคลสมัยเช่นนี้ย่อมยัง

ความปิติยินดีแก่พุทธศาสนิกชนอีกวาระหนึ่ง รัฐบาลของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พิจารณาเห็นว่า ในวโรกาสอันเป็นมงคลนี้ สมควรจะได้จัดงานเฉลิมฉลองขึ้นให้สม พระเกียรติ ในฐานะที่พระองค์ทรงเป็นพระ ประมุขแห่งคณะสงฆ์ไทย เพื่อเป็นการเทิดทูน สถาบันพระพุทธศาสนาอันเป็นศาสนาประจำชาติ และเพื่อให้พุทธศาสนิกชนได้มีโอกาสแสดง

กตเวทิตาคุณสนองพระ เมตตาที่พระองค์ประทาน แก่ชาวพุทธตลอดมาและ เมื่อความทราบฝ่าละออง ธูลีพระบาท พระบาท สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรง พระกรุณาโปรดเกล้าฯ รับงานนี้ไว้ในพระบรม ราชูปถัมภ์ นับเป็นพระ มหากรุณาธิคุณเกล้าฯ หา ที่สุดมิได้

งานบำเพ็ญพระราช

กุศลฉลองพระชนมายุ ๙๐ พรรษา สมเด็จพระ อริยวงศาคตญาณ (วาสนมหาเถระ) สมเด็จพระ สังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ณ พระ อุโบสถ วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม กรุงเทพมหานคร นั้น วันพุธที่ ๒ มีนาคม ๒๕๓๑ เวลา ๐๙.๓๐ น. ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรม ราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินไปทรงปฏิบัติ พระราชกรณียกิจแทนพระองค์ โดยมีสมเด็จพระ ราชราชาคณะถวายพระธรรมเทศนา ๑ กัณฑ์

มหาวิทยาลัยพารานส์ ประเทศอินเดีย จึงได้ ทุนถวายปริญญา ดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ ทางวรรณกรรม สาขาอักษรศาสตร์

จบแล้วสมเด็จพระราชาคณะ พระราชาคณะรวม
๑๐ รูป เจริญพระพุทธมนต์ฉลองพระชนมายุ
จากนั้นพระสงฆ์รับพระราชทานฉันภัตตาหาร
เวลา ๑๖.๐๐ น. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ
เสด็จพระราชดำเนินมาถวายน้ำสรงสมเด็จพระ

สังฆราช ถวายดอกไม้ธูป
เทียนแพ ถวายพัดยศพิเศษ
และพัชรรัตนารมณ์ ภปร.
ชั้น ๑ แล้วถวายผ้าไตร จึง
เสด็จพระราชดำเนินกลับ

พัดยศพิเศษที่
กล่าวถึงข้างต้นเป็นพัด
ฉกฉกพิเศษประดับ
พลอย มีลักษณะทรงพุ่ม
ข้าวบิณฑ์เหมือนกับพัด
ฉกฉกอื่น ๆ แต่แกะด้วยงา
อย่างประณีตทั้งเล่ม ใบ
สลักเป็นลายโปร่งมี ๖
ฉกประดับด้วยพลอย
สีต่างๆ งามวิจิตร นับ
ว่าเป็นงานปราณีตศิลป์
เอกชิ้นหนึ่งของกรุงรัตน

โกสินทร์ พัดเล่มนี้เจ้าพระยาสุธรรมมนตรี
(บุญศรี บุรณศิริ) เป็นผู้ทำถวายพระบาท
สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้ที่เคยได้รับ
พระราชทานพัดฉกฉกให้ถือเป็นพัดยศ คือ

๑. สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยา
ปวเรศวริยาลงกรณ์

๒. สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระ
ยาวชิรญาณวโรรส แต่เมื่อดำรงพระยศเป็น
พระเจ้าน้องยาเธอกรมหมื่นวชิรญาณวโรรส

๓. พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวร
สิริวัฒน์ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า และ

๓. สมเด็จพระ
สังฆราชเจ้า กรมหลวง
วชิรญาณวงศ์

ดังนั้นเจ้าประคุณ
สมเด็จพระสังฆราช จึง
ทรงเป็นเจ้าของคณะใหญ่
ฝ่ายธรรมยุตองค์เดียว
เท่านั้น ที่มีได้เป็นพระ
ราชวงศ์แล้วได้รับพระ
ราชทานพัดนี้และโอกาส
ที่จะใช้พัดฉกฉกพิเศษ
ก็มีน้อยมาก คือใช้ใน
วันพระราชพิธีถือน้ำ
พระพิพัฒน์สัตยา และ
วันรับพระราชทาน
ผ้าพระกฐินหลวงเท่านั้น

ส่วนพัชรรัตน

ารมณ์ เป็นพัดประจำรัชกาลที่ทรงพระกรุณา
โปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นสำหรับพระราชทาน
แก่พระสงฆ์ที่ทรงเคารพนับถือและคุ้นเคยเป็น
ส่วนพระองค์โอกาสที่จะใช้ก็คือเฉพาะเวลาถวาย
อนุโมทนาในงานพระราชพิธีฉัตรมงคลงานเดียว
เท่านั้น พระมหาเถระที่ได้รับพระราชทานพัช
รรัตนารมณ์ในรัชกาลปัจจุบันขณะนี้ก็มีเพียง ๕

พัดยศพิเศษ เป็น
พัดฉกฉกพิเศษประดับ
พลอย มีลักษณะทรง
พุ่มข้าวบิณฑ์เหมือนกับ
พัดฉกฉกอื่น ๆ แต่แกะด้วย
งาอย่างประณีตทั้งเล่ม
ใบสลักเป็นลายโปร่งมี
๖ ฉกประดับด้วย
พลอยสีต่างๆ งามวิจิตร

องค์เท่านั้น คือ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ สมเด็จพระสังฆราช (ญาณมุนีมหาเถระ) สมเด็จพระสังฆราช (อุฎฺฐายิมมหาเถระ) สมเด็จพระสังฆราช (วาสนมมหาเถระ) และ สมเด็จพระญาณสังวร วัดบวรนิเวศวิหาร เฉพาะพัชรรัตนารักษ์ที่ทรงพระราชทานแต่เจ้าประคุณ สมเด็จพระสังฆราช (วาสนมมหาเถระ) ปรากฏความแจ้งในหมายพระราชกิจว่า ขึ้น ๑

สำหรับนายกรัฐมนตรียังมีคำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินงานฉลองพระชนมายุ ๙๐ พรรษา โดยมีนายกรัฐมนตรียเป็นประธานกรรมการ และกรรมการอื่นอีก ๓๙ คน เพื่อสนับสนุนการดำเนินงานครั้งนี้ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยสมพระเกียรติ และคณะกรรมการเห็นสมควรเชิญชวนให้พุทธศาสนิกชนทั่วไปได้บริจาคทุนร่วมโครงการสาธารณกุศลในสมเด็จพระสังฆราช เพื่อจัดสร้างอาคารโรงเรียนวัดราชพิพิธระดับมัธยมปลาย ซึ่งกองทัพภาคที่หนึ่งถวายหลักฐานเอกสารสิทธิในที่ดินราชพัสดุ ที่ตั้งอาคารคลังกระบัตร์ กรมพลธิการทหารบก แขวงพระบรมมหาราชวัง เขตพระนคร เนื้อที่ ๙ ไร่ ๑ งาน ๔๖ ตารางวา เป็นสถานที่ก่อสร้างอาคารเรียน และบริจาคสมทบทุนมูลนิธิสมเด็จพระสังฆราช (วาสนมมหาเถระ) นอกจากนั้นยังได้จัดพิมพ์หนังสือเป็นอนุสรณ์ในงานอีก ๔ เล่ม คือ ประวัติวัดราชพิพิธสถิตมหาสีมาราม ศิลปกรรมวัดราชพิพิธสถิตมหาสีมาราม พระนิพนธ์ร้อยแก้ว และพระนิพนธ์ร้อยกรอง ปรากฏว่างานฉลอง

พระชนมายุ ๙๐ พรรษา ได้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดีสมพระเกียรติ และมีพุทธศาสนิกชนทั้งพระภิกษุและฆราวาส มาร่วมงานกันอย่างคับคั่งอย่างที่ไม่เคยปรากฏมาก่อน

หลังจากงานฉลองพระชนมายุ ๙๐ พรรษาแล้ว เจ้าประคุณสมเด็จพระสังฆราชก็ยังทรงบัญชาการคณะสงฆ์และเสด็จไปทรงบำเพ็ญศาสนกิจเพื่อเจริญศรัทธาแก่พุทธศาสนิกชนในที่ต่างๆ อยู่ตามปกติ เช่นเสด็จไปทรงเป็นประธานเปิดการประชุมเจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะภาคและเลขานุการเจ้าคณะภาคทั่วประเทศ ณ หอประชุมพุทธมณฑล อำเภอ นครชัยศรี จังหวัดนครปฐม เมื่อวันที่ ๑๔ มีนาคม ๒๕๓๑ ทรงประทานพระโอวาทวันข้าราชการพลเรือน ๑ เมษายน ๒๕๓๑ ทรงชี้แจงว่าการที่ข้าราชการพลเรือนได้ปฏิบัติหน้าที่ซึ่งผู้บังคับบัญชามอบหมายมาจนสำเร็จลุล่วงไปนั้นยังถือว่าไม่เพียงพอ การปฏิบัติหน้าที่นั้นจะต้องรวดเร็วเรียบร้อย และประกอบด้วยความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และทรงเน้นถึงการใกล้ชิดและปฏิบัติหน้าที่อำนวยความสะดวกแก่ประชาชน ตลอดจนการสำรวจตนเองเพื่อแก้ไขข้อบกพร่องและส่งเสริมส่วนที่เรียบร้อยดีแล้ว นอกจากนั้นเนื่องในพระราชพิธีรัชมังคลาภิเษก อันเป็นมหามงคลสมัยที่พสกนิกรชาวไทยจะพึงพบเห็นได้ด้วยยาก สมเด็จพระสังฆราชก็มีพระราชดำรัสถวายพรในนามของคณะสงฆ์ไทย ดังจะขอเชิญมาดังนี้

**ขอถวายพระพร แต่สมเด็จพระบรมพิตร
พระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ**

เนื่องในวโรกาสอภิเษกสมรสสมโภชสิริราชสมบัติรัชมิ่งคล้ายเกษกอันเป็นมงคลยิ่ง ซึ่งสมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ได้เสด็จสถิตในพระราชสิริราชสมบัติยาวนานยิ่งกว่าพระมหากษัตริย์พระองค์ใด ในพระบรมราชจักรีวงศ์ ทรงยังประโยชน์สุขแก่อปถุภพการพัฒนาศาตราเป็นที่ยิ่ง เพื่อความสุขไพบูรณ์แก่ประเทศชาติ พระศาสนา สมณะชีพราหมณ์ พสกนิกรทุกถ้วนหน้า ด้วยอำนาจพระบุญญาธิการ ภายใต้อพระบรมโพธิสมภารอันไพศาล

ปวงประชาชาวไทย ตลอดทั้งสมณะชีพราหมณ์ผู้ประพุดนิเณกซัมมปฏิบัติต่างได้รับศานติสุข ประสบแต่ความเจริญรุ่งเรือง นับเป็นพระมหากุณาธิคุณโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมหาที่สุดมิได้ ต่างน้อมเกล้าน้อมกระหม่อมถวายพระพร

อาตมภาพในนามคณะสงฆ์ไทย ขอพระราชทานพระบรมราชวโรกาสถวายพระพรแต่สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้าพระองค์ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ

อรท สมุมาสมพุทโธ

อตุตมัม ฐมมมชุนคา

มหาสงฆ์ ปิโพเธสิ

อิจเจตัม รตนตตยัม

พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ตรัสรู้ธรรมอันสูงสุด ทรงยังสงฆ์หมู่ใหญ่ให้เบิกบานตื่นจากกิเลสสินิทราณีจัดว่า พระรัตนตรัย คือ วัตถุอันประเสริฐ ให้เกิดความสุข ๓ ประการ ย่อมเป็นไปเพื่อความบริสุทธิ์อย่างยิ่งใหญ่ไพศาล แก่ผู้เลื่อมใส

ขอสมเด็จพระบรมพิตร พระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงเจริญพระชนมพรรษายั่งยืนนาน ทรงพระเกษมสำราญ สมบูรณ์ด้วยพระพลานามัย ทรงพระเจริญด้วยพระราชอิสริยยศเดชาานุภาพ ทอดพระเนตรเห็นแต่กิจการอันเจริญเป็นนิรันดร์ เสด็จสถิตสถาพรในพระราชมไหศวรรย์ ตลอดจิรัฏฐิตกาล เทอญ.

ขอถวายพระพร

ถึงแม้ว่าคณะแพทย์และคิษยานุศิษย์จะได้กวดขันดูแลพระสุขภาพ ของเจ้าประคุณสมเด็จพระสังฆราชอยู่ตลอดมา แต่ก็ทรงพระประชวรด้วยพระบิดาสะอึกเส็บ ตั้งแต่วันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๕๓๑ และเข้าประทับรักษาพระองค์ ณ โรงพยาบาลศิริราช เมื่อวันที่ ๑ กรกฎาคม ๒๕๓๑ ต่อมาวันที่ ๑๗ กรกฎาคม ๒๕๓๑ ทรงมีภาวะพระหทัยวายจากเส้นโลหิตในพระหทัยตีบและกล้ามเนื้อพระหทัยบางส่วนไม่ทำงาน คณะแพทย์จึงเชิญเสด็จมารักษาพระองค์ ณ หออภิบาลผู้ป่วยหนักทางหัวใจ ทรงมีพระอาการดีขึ้นและทรุดลงสลับกันอยู่ตลอดเวลา และทรงภาวะช็อค ๓ ครั้ง ครั้งสุดท้ายเมื่อวันที่ ๒๕ สิงหาคม ๒๕๓๑ ทุกครั้ง

ได้ถวายการแก้ไขจนพระอาการดีขึ้น

ต่อมาในวันเสาร์ที่ ๒๗ สิงหาคม ๒๕๓๑ เวลาประมาณ ๑๔ นาฬิกา พระหทัยเต้นช้าลง เนิบพลัน ความดันพระโลหิตลดลง คณะแพทย์และพยาบาลได้ถวายการแก้ไขอย่างเต็มที่ แต่พระอาการทรุดลงเป็นลำดับอย่างรวดเร็วจนสุดความสามารถของคณะแพทย์และพยาบาล สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม ได้สิ้นพระชนม์ด้วยพระอาการสงบ เมื่อเวลา ๑๖ นาฬิกา ๕๐ นาที

ในระหว่างเจ้าประคุณสมเด็จพระสังฆราชประทับรักษาพระองค์ ณ โรงพยาบาลศิริราช นั้น แม้ภายหลังแพทย์จะสั่งห้ามเยี่ยมโดยเด็ดขาด บรรดาพุทธศาสนิกชนจำนวนมากก็ยังเดินทางมาเยี่ยมฟังพระอาการหน้าห้องประทับอยู่เป็นประจำด้วยความหวังใฝ่ฝัน โดยเฉพาะพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ นอกจากจะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ราชเลขาธิการมาเยี่ยมฟังพระอาการเป็นประจำทุกวันพฤหัสบดี แล้ว ยังเสด็จพระราชดำเนินมาทรงเยี่ยม เมื่อวันที่ ๒๕ กรกฎาคม ๒๕๓๑ ส่วนสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ก็เสด็จเยี่ยม ๑ ครั้ง ในวันที่ ๒๕ กรกฎาคม และ ๑๗ สิงหาคม ๒๕๓๑ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมารเสด็จพระราชดำเนินแทนพระองค์มาทรงบำเพ็ญพระราชกุศลถวายสังฆทานแด่พระสงฆ์ทรง

สมณศักดิ์ ๙๕ รูป เพื่อความสวัสดิ์ต่อองค์สมเด็จพระสังฆราช ณ ศาลาร้อยปี โรงพยาบาลศิริราช เมื่อวันที่ ๑๗ สิงหาคม ๒๕๓๑

ในวันที่ ๒๗ สิงหาคม ๒๕๓๑ นั้น สำนักพระราชวังได้ประกาศไว้ทุกข์ในพระราชสำนัก ความว่า เลขาธิการพระราชวัง รับพระบรมราชโองการฯ ให้ประกาศว่า สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (วาสนมหาเถระ) สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก สิ้นพระชนม์ด้วยพระโรคพระบิดาสะอึกเสบพระหทัยวาย ณ โรงพยาบาลศิริราช เมื่อวันเสาร์ที่ ๒๗ สิงหาคม ๒๕๓๑ เวลา ๑๖ นาฬิกา ๕๐ นาที

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทราบฝ่าละอองธุลีพระบาทด้วยความเศร้าสลดพระราชหฤทัยอย่างยิ่ง จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ไว้ทุกข์ในราชสำนัก ๑๕ วัน นับตั้งแต่วันอาทิตย์ที่ ๒๘ สิงหาคม ๒๕๓๑ ถึงวันอาทิตย์ที่ ๑๑ กันยายน ๒๕๓๑ และโปรดเกล้าฯ ให้ประดิษฐานพระศพไว้ ณ พระวิหาร วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม และถวายพระเกียรติยศตามราชประเพณีทุกประการ

อนึ่ง สำนักนายกรัฐมนตรีก็มีประกาศให้สถานที่ราชการลดธงชาติลงกึ่งเสาเป็นเวลา ๒ วัน และให้ข้าราชการไว้ทุกข์เป็นเวลา ๑๕ วัน นับตั้งแต่วันจันทร์ที่ ๒๙ สิงหาคม ๒๕๓๑ ด้วย

ต่อมาวันที่ ๒๘ สิงหาคม ๒๕๓๑ เวลา ๑๗.๐๐ น. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินโดยรถยนต์พระที่นั่ง จากพระตำหนักจิตรลดารโหฐาน พระราชวัง ดุสิต ไปถวายน้ำสรงพระศพ สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (วาสนมหาเถระ) สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ณ พระวิหาร วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม เสร็จแล้วพนักงานเชิญพระศพลงสู่พระโกศ แล้วเชิญพระโกศประดิษฐานเหนือชั้นแว่นฟ้าประกอบพระโกศกุดั่นใหญ่ แวดล้อมด้วยเครื่องประกอบพระเกียรติยศ เสร็จแล้วทรงทอดผ้าไตรพระสงฆ์ ๒๐ รูป สดับปกรณ์ ทรงจุดธูปเทียนที่เตียงพระสวดพระอภิธรรม เสด็จพระราชดำเนินกลับ ทั้งนี้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีพระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรมทั้งกลางวันและกลางคืน รับพระราชทานฉันเช้าวันละ ๘ รูป เพลวันละ ๔ รูป กำหนด ๗ วัน ต่อจากนั้นทรงวัดราชบพิธก็จะจัดให้มีการบำเพ็ญกุศลและสวดพระอภิธรรมทุกคืนจนครบ ๑๐๐ วัน แต่วันสิ้นพระชนม์

สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (วาสนมหาเถระ) สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ทรงประสูติเมื่อวันที่ ๒ มีนาคม ๒๔๔๐ สิ้นพระชนม์เมื่อวันที่ ๒๗ สิงหาคม ๒๕๓๑ ห่างจากวันสิ้นพระชนม์ของพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวราลงกรณ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า เสด็จพระอุปัชฌาย์เพียง ๒ วัน สิริรวมพระชันษาได้ ๙๐ ปี ๕ เดือน ๒๕ วัน มากกว่าสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ

(ญาณโทยมหาเถระ) ๑๑ วัน นับได้ว่าทรงเป็นสมเด็จพระสังฆราชที่มีพระชนมายุสูงที่สุดในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ทรงรับสถาปนาเป็นสมเด็จพระสังฆราชเมื่อวันที่ ๒๒ มิถุนายน ๒๕๑๗ จึงทรงดำรงตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราช ๑๔ ปี ๒ เดือน ๕ วัน ส่วนสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ ทรงดำรงตำแหน่ง ๑๓ ปี ๙ เดือน ๑๐ วัน จึงทรงเป็นสมเด็จพระสังฆราชที่ดำรงตำแหน่งนานที่สุดในรัชกาลปัจจุบัน เจ้าประคุณสมเด็จพระสังฆราชทรงมีคุณูปการแก่พระพุทธศาสนาและพุทธศาสนิกชนเป็นอนเนกอนันต์ ทรงถึงพร้อมด้วยสัจฉาจารย์วัตรบริสุทธิ์บริบูรณ์ มีพระเมตตาแก่พุทธศาสนิกชนไม่มีที่สิ้นสุด พระบุญญาธิการและพระบารมีของพระองค์จึงสูงยิ่ง ดังเช่น ทรงกำเนิดในสามัญชน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เมื่อทรงบวชเณรก็ได้มีโอกาสได้เข้ามาสู่สำนักที่ดีและทรงเจริญงอกงามในพระบวรพุทธศาสนาจนทรงดำรงตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราชในที่สุด ทรงพระชนมายุสูงสุดโดยเพียบพร้อมบริบูรณ์ไปด้วยพระสติสัมปชัญญะ เมื่อสิ้นพระชนม์ตามระเบียบของสำนักพระราชวังก็จะได้รับพระราชทานพระโกศกุดั่นน้อยทรงพระศพ แต่ก็ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เลื่อนพระเกียรติยศ เป็นพระราชทานพระโกศกุดั่นใหญ่ นำอัครวรยศ สมพระนาม วาสน์ อย่างแท้จริง แต่ต่อไป พุทธศาสนิกชนและศิษยานุศิษย์ก็ได้แต่สำนึกในพระเมตตาและคุณความดีของพระองค์และก็จะพยายามช่วยกันเกื้อหนุนโครงการสาธารณกุศลที่ทรงริเริ่มไว้ให้สำเร็จลุล่วงบริบูรณ์ทุกประการ.